

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ของชุมชนบือติงม่วง ต.สะบารัง อ.เมือง จ.ปัตตานี

ศักรินทร์ มุกดา¹

บทความนี้ตัดตอนและเรียบเรียงจากรายงานการวิจัย “ศักยภาพในการพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชาวไทยมุสลิม : กรณีศึกษาชุมชนบือติงม่วง ต.สะบารัง อ.เมือง จ.ปัตตานี” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชา 429-319 ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร.ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี อาจารย์ประจำวิชาที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำและให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์ รวมทั้งขอขอบคุณชาวชุมชนบือติงม่วงทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

สภาพและความเป็นมาของชุมชน

บือติงม่วง เป็นชื่อหมู่บ้านในตำบลสะบารัง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 753 คน เป็นชาย 353 คน หญิง 400 คน (สำรวจข้อมูลล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.2542) ร้อยละ 95 ของคนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม และประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

ชุมชนแห่งนี้เดิมมีชื่อว่า ชุมชนบือติงกัมปงกู (กู เป็นคำนำหน้าชื่อผู้ที่มีเชื้อพระวงศ์) แต่ต่อมาชาวบ้านได้พร้อมใจกันเปลี่ยนไปเรียกตามชื่อของนายประชา กุรุภัณฑ์ นายกเทศมนตรีเมืองปัตตานีในขณะนั้นซึ่งมีชื่อเล่นว่า ม่วง และนำมาใช้เรียกเป็นชื่อชุมชนจนถึงทุกวันนี้ว่า ชุมชนบือติงม่วง

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่ปัตตานีและได้ยึดเอาชุมชนแห่งนี้เป็นที่ตั้งค่ายเพื่อหยุดพักพลชั่วคราว แม้พวกทหารญี่ปุ่นจะไม่ได้ทำร้ายหรือปล้นสดมภ์ทรัพย์สินของชาวบ้าน แต่ก็ทำให้เรือสวนไร่นาได้รับความเสียหาย และถูกทำลายไปไม่น้อยยกปรกกับชาวบ้านเกิดความตื่นตระหนก และหวาดกลัวภัยจากทหารต่างชาติเป็นอันมากจึงได้ละทิ้งบ้านเรือนแล้วพากันอพยพลงเรือหลบหนีไปซ่อนตัวอยู่แถบบริเวณเขตแดนอันเป็นรอยต่อกับจังหวัดยะลานานถึง 15 วัน รอจนกระทั่งได้ข่าวว่า กองกำลังทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนย้ายพลออกไปจนหมดสิ้นแล้ว ชาวบ้านจึงได้กลับเข้ามาอยู่ในชุมชนดังเดิม

สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนโดยทั่วไปค่อนข้างสงบ เรียบง่าย และด้อยที่ด้อยอาศัยกันเหมือน

¹ นักศึกษาชั้นปีที่ 4 วิชาเอกรัฐศาสตร์ แผนกวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ญาติพี่น้อง ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่มุ่งให้ทุกคนรักใคร่กลมเกลียวกัน แม้บางครั้งอาจมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นบ้าง แต่ทุกอย่างก็คลี่คลายไปได้ด้วยดี ดังเช่นเหตุการณ์ชุมนุมประท้วง เพื่อเรียกร้องให้ทางการเพิกถอนการขึ้นทะเบียนมัสยิด สะบารังเป็นโบราณสถานเหมือนที่มัสยิดกรือเซะ ชาวบ้านได้อ้างเหตุผลความจำเป็นในการใช้มัสยิดแห่งนี้เพื่อเป็นที่ปฏิบัติกิจทางศาสนา ในที่สุดทางการก็ยินยอมให้ชาวบ้านได้รับสิทธินั้นตามต้องการ แต่ในระยะหลังจำนวนประชากรของชุมชนเพิ่มมากขึ้นจนทำให้มัสยิดสะบารังค่อนข้างคับแคบลง ชาวบ้านในชุมชนและละแวกใกล้เคียงจึงได้ร่วมกันบริจาคเงินสมทบทุนสร้างมัสยิดแห่งใหม่ขึ้นในราวปี พ.ศ.2520 และถือว่าเป็นมัสยิดประจำชุมชนบือติงม่วงมาตั้งแต่นั้น

นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์สำคัญที่คนในชุมชนมักนำมาเล่าขานสู่กันเสมอ นั่นก็คือการเกิดวาตภัยครั้งร้ายแรงเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว แม้เหตุการณ์ครั้งนั้นจะไม่นำความโศกสลดอย่างมหันต์มาสู่ชุมชนเนื่องจากชาวบ้านอพยพหนีภัยได้ทันก็ตาม แต่บ้านเรือนหลายหลังซึ่งปลูกสร้างเรียงรายขนานไปตามแนว

ชายฝั่งทะเลแถบอ่าวปัตตานีได้ถูกพายุพัดกระหน่ำจนพังเสียหายยับเยิน ชาวบ้านจึงยังคงจดจำเหตุการณ์นั้นได้อย่างแม่นยำ นอกจากนี้เกือบทุกปีชาวบ้านแถบนี้มักจะประสบปัญหาจากอุทกภัยอยู่เสมอ ลักษณะการก่อสร้างบ้านเรือนของคนในชุมชนจึงมักถมพื้นที่ขึ้นสูงเพื่อป้องกันการถูกน้ำท่วมถึงในช่วงฤดูมรสุม

ประมงอวนรุน : จุดเปลี่ยนผันวิถีชีวิตของชุมชน

ในอดีตชุมชนบือติงม่วงมีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำสวน ทำนา และทำประมงชายฝั่ง ภายในชุมชนมีลำคลองสายสำคัญที่ชาวบ้านได้อาศัยจับสัตว์น้ำซึ่งมีอยู่ชุกชุมไว้บริโภคและเป็นสินค้า การคมนาคมของคนในชุมชนส่วนใหญ่ มักใช้การสัญจรทางน้ำ เพราะสะดวกและรวดเร็วกว่าทางบกที่มีเพียงถนนลูกรังสายเดียว แต่ต่อมาชุมชนเริ่มขยายตัวและมีการปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น สภาพแวดล้อมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ที่เห็นได้ชัดก็คือการทับถมของดินที่ชาวบ้านนำมาปลูกสร้างบ้านเรือนได้ไหลไปกองรวมกันอยู่แถบบริเวณลำคลอง ทำให้แหล่ง

ที่ทำการชุมชนบือติงม่วง - แหล่งรวมพลของคนในชุมชน

ใครเป็นใคร - มีข้อมูลออกไว้ชัดเจนเกี่ยวกับคณะทำงานฝ่ายต่างๆ ของชุมชน

น้ำตามธรรมชาติที่เคยใสสะอาด และมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปีเกิดการตื้นเขินและกลายเป็นคูน้ำไปไหนที่สุด การจับสัตว์น้ำที่เคยหาได้ง่ายบริเวณใกล้ๆ ก็ต้องเปลี่ยนเส้นทางใหม่ไกลออกไปจนถึงบริเวณปากอ่าว

อาชีพประมงของชุมชนเบื่อดิ่งม่วงเมื่อราว 50 ปีมาแล้ว เป็นลักษณะของการประมงเพื่อยังชีพที่สนองต่อความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตเครื่องมือประมงที่ใช้ในสมัยนั้นเป็นแบบง่ายๆ และอาศัยแรงคนเป็นหลัก เช่น เบ็ดราว ลอยอวน อวนกึ่ง ตกเบ็ด และโพงพาง เป็นต้น พาหนะที่ใช้ในการออกทะเลคือเรือยนต์ขนาดเล็กท้ายตัดที่มีกำลังแรงม้าน้อย เวลาออกเรือไปหาปลาจะเริ่มขึ้นตั้งแต่มรุ่งก่อนฟ้าสว่างในราวตี 4 และจะกลับเข้าฝั่งอีกครั้งประมาณบ่าย 3 โมง บริเวณที่เป็นแหล่งทำกินได้แก่แถบ อ.หนองจิก อ.เมือง และ อ.ยะหริ่ง

การขยายตัวทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญที่ถือว่าเป็นจุดหักเหในการประกอบอาชีพประมงของคนในชุมชนเบื่อดิ่งม่วงเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว ในช่วงนั้นมีการอพยพเข้ามาของชาวประมงจากเพชรบุรี สมุทรสาคร และประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มคน

เหล่านี้ได้นำอุปกรณ์การทำประมงที่ทันสมัยเข้ามาใช้จับสัตว์น้ำแถบปัตตานี ทั้งเรือประมงขนาดใหญ่ และเครื่องมือจับปลาที่มีประสิทธิภาพสูง ได้แก่ อวนซึ่งและอวนดำ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนกันมาก เพราะการจับสัตว์น้ำด้วยเรือท้ายตัดมีประสิทธิภาพดีกว่าเครื่องมืออันทันสมัยเหล่านั้น ชาวบ้านจึงได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อคิดหาวิธีปรับปรุงเครื่องมือประมงพื้นบ้านของตนบ้าง โดยเฉพาะบางคนซึ่งไปรับจ้างเป็นลูกน้องเรือของกลุ่มชาวประมงจากภาคกลาง เมื่อได้มีโอกาสเรียนรู้และศึกษาวิธีการใช้เครื่องมือประมงอวนรุน จนชำนาญแล้วก็นำมาดัดแปลงเรือท้ายตัดของตนให้ทันสมัยขึ้นในเวลาต่อมาหลายคนที่มีเรือท้ายตัดอยู่ก่อนแล้วก็ได้ตัดสินใจขายเรือให้แก่คนในชุมชนอื่น เช่น ชุมชนตันหยงลูโละ บางตะวา (เขตอำเภอหนองจิก) แล้วนำเงินที่ได้ไปปรับเปลี่ยนเรือท้ายตัดให้เป็นเรือยนต์ขนาดเล็ก และใช้ไม้ชะโอนนำมาประกอบเป็นคันรุน เลียนแบบเครื่องมืออวนรุนของชาวประมงภาคกลางที่ทำด้วยเหล็ก และนับตั้งแต่นั้นการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนก็ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจัง ชาวบ้าน

เกือบทุกครัวเรือนได้หันมาทุ่มทุนเพื่อปรับแต่งเครื่องมือประมงของตนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพราะยิ่งปริมาณการจับสัตว์น้ำสามารถสนองตอบต่อความต้องการของผู้บริโภคและตลาดได้มากเพียงไร สถานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของเรือก็ยิ่งพอกพูนขึ้นด้วยเพียงนั้น

ผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ในปัจจุบันชาวชุมชนบือติงมั่งเกือบริยละ 90 ได้หันมาซื้อเรือประมงอวนรุนกันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ขนาดของครัวเรือนและจำนวนสมาชิกมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในลักษณะของการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติ และการโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนเพื่อเหตุผลทางอาชีพ พื้นที่ในชุมชนที่เคยใช้ประโยชน์ด้านการเพาะปลูกรวมทั้งที่ดินรกร้างว่างเปล่าหลายแห่ง ได้ถูกรุกกล้าและปรับสภาพให้เป็นที่อยู่อาศัยกันมากขึ้น ในขณะที่การประมงขนาดเล็กชายฝั่งของชุมชนที่เคยทำกันมาแต่อดีตก็ค่อย ๆ เสื่อมลง เพราะมีการนำเครื่องมือประมงที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพสูงกว่าเข้ามาใช้แทนที่

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบือติงมั่งมีความหลากหลาย

และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทางด้านอาชีพที่มีตั้งแต่การรับจ้างทั่วไป เป็นลูกน้องเรือขนปลา เย็บอวน และเป็นเจ้าของเรือที่มีกิจการประมงอวนรุนขนาดกลางเป็นของตนเอง นอกจากนี้ ในชุมชนยังมีศาลาประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางบริการข่าวสารจากภายนอก รวมทั้งมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ไว้คอยอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในชุมชน การเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จึงค่อนข้างรวดเร็วและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ส่วนในการประกอบอาชีพประมง เจ้าของกิจการประมงขนาดใหญ่บางรายก็ได้นำระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาปรับใช้ในการประมงเพื่อเพิ่มศักยภาพการจับสัตว์น้ำให้สูงขึ้น อาทิ การใช้เรดาร์ตรวจจับอัตรากำลังความเร็วในการเคลื่อนที่ของลม และการใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อสื่อสารกันในระหว่างการออกเรือ **ปัจจัย** ต่าง ๆ เหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบือติงมั่งในปัจจุบันให้แตกต่างไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถานะทางเศรษฐกิจในปัจจุบันจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ให้ดีขึ้นกว่าสมัยก่อนโดยอาศัยดัชนีชี้วัดจากการมีทรัพย์สินในครอบครอง และการมีความพร้อม

มุมนายกเกษมศรีวัยกลางคนกำลังจัดการปลาที่จับได้ในเรือมาอย่างหนัก

กลุ่มแม่บ้านกำลังช่วยกันเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน

ทางด้านเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ แต่สภาพความเป็นจริงที่คนในชุมชนกำลังประสบอยู่ในขณะนี้คือการได้รับผลกระทบจากภาวะฝืดเคืองของการทำกิน ซึ่งนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะปัญหาสำคัญอันเกิดจากความร่อยหรอและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดและกำลังลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ แม้ในกลุ่มผู้ประกอบการประมงอวนรุนจะพยายามหาวิธีรอมชอมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการแย่งชิงพื้นที่ทำกิน โดยมีการตกลงแบ่งเขตจับสัตว์น้ำกันอย่างชัดเจนก็ตาม แต่ปัญหาอื่นๆ ที่ไม่อาจจัดการแก้ไขได้อย่างเบ็ดเสร็จ เช่น ปัญหาราคาน้ำมันที่ผันผวนอยู่ตลอดเวลา ก็เป็นภาระอันหนักอึ้งของผู้ประกอบการอาชีพประมงด้วย

บทสรุป : แนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การประกอบอาชีพประมงอวนรุนของชาวชุมชนบือติงม่วงในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาหนักขึ้นเนื่องจากรัฐได้ประกาศให้มีผลบังคับใช้การห้ามจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากร เช่น อวนรุนในน่านน้ำแถบฝั่งอ่าวไทยในระยะ 3,000 เมตร

โดยเฉพาะในเขตจังหวัดปัตตานี ผลกระทบอันหนักหน่วงที่ตามมาก็คือ ภาวะจำยอมของคนในชุมชนบือติงม่วงที่ตกอยู่ในสภาพกลืนไม่เข้าคายไม่ออก แม้จะได้มีการเรียกร้องให้รัฐหาทางระบายนเรื่องมือประมงแบบอวนรุนด้วยการรับซื้อคืนกลับไป เพื่อนำไปปรับใช้ในอุตสาหกรรมประเภทอื่น แต่ก็ยังไม่มี การดำเนินการอย่างเป็นทางการจากผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ในขณะที่คนในชุมชนเองก็ไม่ได้นั่งนอนใจที่จะปรับเปลี่ยนพื้นฐานการดำรงชีพของตนเสียใหม่ให้มีความเรียบง่ายและพออยู่พอกินมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านที่ได้มีการรวมตัวกันประกอบอาชีพเสริมขึ้นเพื่อช่วยหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

อย่างไรก็ตาม แม้ชาวชุมชนบือติงม่วงจะต้องต่อสู้ดิ้นรนกับกระแสความกดดันต่างๆ ที่โถมทับเข้ามาระลอกแล้วระลอกเล่า แต่ด้วยพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีระบบคุณธรรมตามหลักศาสนา เป็นเครื่องค้ำจุนจิตใจอันสำคัญ ดังนั้นวัฒนธรรมการผลิต และบริโภคจึงยังไม่เข้มแข็งพอที่จะหล่อหลอมจิตสำนึก ของคนในชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ค่านิยม และความเชื่อถืออันเหนียวแน่นทางศาสนาได้

แต่ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของคน ในชุมชนบือตึงม่วงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติแบบไร้ทิศทาง ทางออกของปัญหาที่ทุกฝ่ายควรตระหนักและให้ความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐบาลหรือเอกชน รวมทั้งคนในชุมชนแห่งนี้หรือ

ชุมชนอื่นซึ่งกำลังมีสภาพไม่แตกต่างกันก็คือการเรียนรู้ร่วมกันถึงแนวทางที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติให้มีความสอดคล้องและกลมกลืนกัน และด้วยหลักคิดพื้นฐานดังกล่าวนี้จึงน่าจะเป็นวิธีที่ถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ชอราฮูดีน มามะ. (2543). ให้สัมภาษณ์ 13 มีนาคม.
มากรี อาแซ. (2543). ให้สัมภาษณ์ 14 เมษายน.
แดง (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 10 มีนาคม.
ดำ (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 11 มีนาคม.
เขียว (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 12 มีนาคม.
ขาว (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 14 มีนาคม.
เหลือง (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 12 เมษายน.
ม่วง (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 13 เมษายน.
ฟ้า (นามสมมุติ). (2543). ให้สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม.
พัทธา สายหู. (2534). **กลไกทางสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2524). **การบริหารงานพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
ดิเรก ฤกษ์หว่าย. (2527). **การพัฒนาชนบท : เน้นหนักการพัฒนาสังคมและแนวคิด ความจริงเป็นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราพัฒนาชนบท สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
สุวิทย์ ชัยวรพันธุ์. (2517). **คู่มือปฏิบัติงานเพื่อประชาชน**. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
Fraser, Thomas. (1966). **Fishermen of south Thailand: The Malay villagers**. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.

